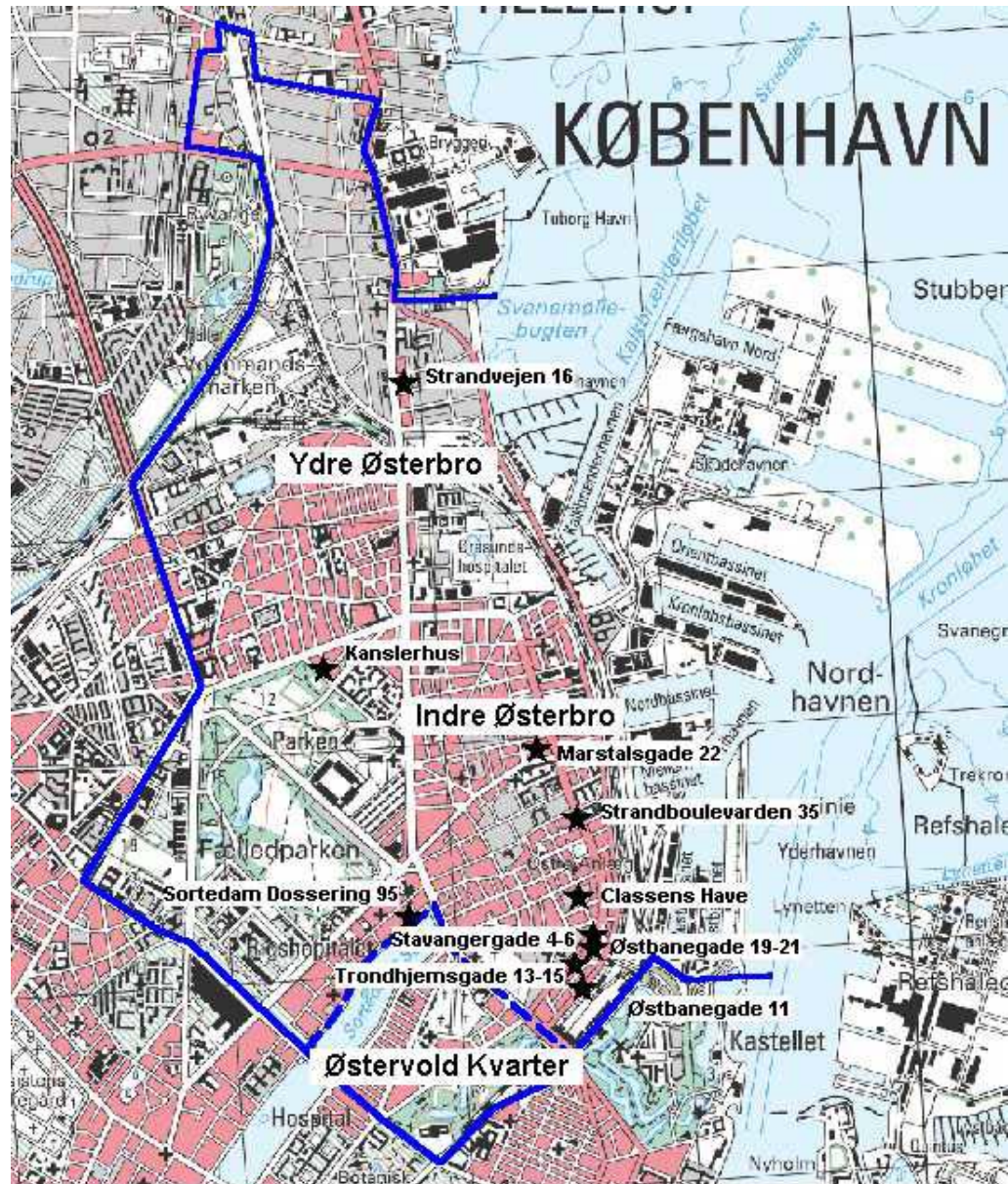

Etageboligbebyggelsen på Østerbro og del af Indre By fra perioden 1850-1930

Skov- og Naturstyrelsen
Miljø- og Energiministeriet
2000

Titel

Etageboligbebyggelsen på Østerbro og del af Indre By
fra perioden 1850-1930

Udgivet af

Skov- og Naturstyrelsen
Miljø- og Energiministeriet 2000

Manuskript

Mag. art. Elisabeth Buchwald og arkitekt m.a.a. Lisbeth Pepke

Foto

Mag. art. Elisabeth Buchwald og arkitekt m.a.a. Lisbeth Pepke

Redaktion

Mag. art. Elisabeth Buchwald

Grafisk tilrettelæggelse

Fuldmægtig Boye Jensen

Tryk

Skov- og Naturstyrelsen

Papir

Cyclus Office 90g (100% genbrug)

Oplag

200 eksemplarer

Henvendelse vedrørende publikationen

Miljø- og Energiministeriet
Skov- og Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
Telefon 39 47 20 00

k14@sns.dk
www.sns.dk

INDHOLD

FORORD	4
METODE.....	4
HISTORISK RIDS OVER ØSTERBROS ETAGEHUSBYGGERI	7
ETAGEHUSBYGGERIETS STILISTISKE UDVIKLING	9
KORT OVER ØSTERBROS UDVIKLING	12
OVERSIGT OVER UDVALGTE, BESIGTIGEDE ETAGEHUSE	14
Oluf Palmesgade 4.....	14
Marstalsgade 22	16
Østbanegade 19 og 21, ”Gefion og Gylfe”	18
Strandboulevarden 35	20
Sortedam Dossering 93 A og 95A/Ryesgade 116 og 118, 116 A og 116B.....	22
Østbanegade 11/ Trondhjems Plads 2, ”Glacisgaarden”	26
Stavangergade 4 og 6.....	28
Trondhjmsgade 13 og 15	30
Serridslevsvej 4-10/ Jagtvej 200/ Kanslergade 2-8/ Ove Rodes Plads 1, Borgmester Jensens Allé 2, ”Kanslerhus”	32
Classensgade 52-68, Livjægergade 14-22, Strandboulevarden 5-9, Arendalsgade 2-8, ”Ved Classens Have”	34
Gustav Adolfsgade 3-5, Sankt Jacobsgade 4-4A.....	36
Langøgade, Vejrøgade, Ourøgade og Sankt Kjeldsgade, ”Solgården”	38
Strandvejen 16B - 16C/ Østerled 1 - 3/ Solvænget 2 - 4, ”Østerled”	40
LITTERATURLISTE.....	42

FORORD

Skov- og Naturstyrelsen har på opfordring fra Det Særlige Bygningssyn, der er styrelsens rådgiver i bygningsfredningssager, netop gennemført en tematisk gennemgang af etagehusbyggeriet på Østerbro og en mindre del af Indre By i København. Gennemgangen har under hensyn til bygningsmassens store omfang været begrænset til perioden fra 1850 - hvor demarkationsterrænet omkring København blev frigivet til byggeri - og frem til modernismens gennembrud omkring 1930.

Temagennemgangen blev i juni 2000 forelagt Det Særlige Bygningssyn, og resulterede i, at Bygningssynet indstillede i alt seks af Østerbros etagehuse til fredning; nemlig Østbanegade 19 og 21 ("Gefion og Gylfe"), Østbanegade 11, Strandboulevarden 35, Kanslergade 200 m.fl. ("Kanslerhus") og Classensgade 52 m.fl. ("Ved Classens Have"). Skov- og Naturstyrelsen har efterfølgende sendt Bygningssynets indstillinger i høring og vil i løbet af efteråret 2000 beslutte, hvorvidt disse fredninger skal gennemføres.

METODE

Den tematiske gennemgangsmetode, som Skov- og Naturstyrelsen i forbindelse med fredningsarbejdet gerne gør brug af for at skaffe størst muligt overblik over en bygningstype, en arkitekts produktion eller sjældnere; bygningerne i et nærmere defineret, geografisk område, har hidtil typisk været baseret på indhentede oplysninger fra litteraturen, museerne og arkiverne, mens en mere systematisk – og metodisk oplagt - gennemgang, baseret på kortlægningen af bevaringsværdierne i styrelsens og kommunernes såkaldte kommuneatlas, endnu ikke har været benyttet.

Ved den aktuelle temagennemgang har styrelsen derfor forsøgt at kombinere de tre kilder, d.v.s. den generelle litteratur, museernes viden og sidst, men ikke mindst, bydelsatlas Østerbro/ Indre Bys registreringer, for derved bedst muligt at spore de arkitektonisk og kulturhistorisk mest interessante og bedst bevarede eksempler i et nærmere afgrænset område. Gennemgangen af den generelle litteratur og af bydelsatlæssene blev udført i 1997, mens museerne, eller rettere museet, nemlig Københavns Bymuseum, blev kontaktet i 1999 og beredvilligt leverede et bud på en række fredningsemner i foråret 2000.

Primo 1997 igangsattes således en indledende undersøgelse ved en arkitektstuderende, som med afsæt i de generelle, arkitekturhistoriske værker ¹ lavede en oversigt over de fra perioden 1850 - 1930 i litteraturen omtalte etagehusbebyggelser fra hele landet. Resultatet heraf blev 74 etagehuskomplekser i Københavns Kommune, herudover omkring ti ejendomme i Frederiksberg Kommune, men ingen i resten af landet. Af de 74 københavnske ejendomme var kun syv

---

¹ Millech: "Danske Arkitekturstrømninger" (1951), Lund og Millech: "Danmarks Bygningskunst" (1963), Faber: "Dansk Arkitektur" (1963), Hartmann: "Byens Huse Byens plan" (1979), Sestoft og Hegner Christensen: "Dansk Arkitektur 1000-1960", Architectura nr. 12, 15 og 19 samt Fisker: "Københavnske boligtyper (1936), Buhl: "Socialt Boligbyggeri" (1941), "KAB 1920-45 (1945) samt Engelmark: "Dansk Etageboligbyggeri 1850-1900" (1983).

beliggende på Østerbro² og dermed relevante i den aktuelle gennemgang. Den manglende omtale af etagehusbyggeriet uden for hovedstadsområdet kan ikke alene forklares med Københavns betydning som hovedstaden, hvor der blev bygget først, størst og bedst, men skal snarere ses som udtryk for den generelle skævvridning i de litterære arkitekturværker. En undersøgelse af provinsens etagehusbebyggelse vil derfor kræve læsning af mere lokalt orienteret litteratur, herunder værker om de lokalt fungerende arkitekter.

Medio-ultimo 1997 gennemgik en medarbejder i Skov- og Naturstyrelsen som næste fase den bevaringsværdige etageboligbebyggelse med høj bevaringsværdi fra 1850 –1930 på Østerbro, defineret efter følgende principper:

- Etageboligbebyggelse defineret som etagebebyggelse i tre eller flere etager, indrettet enten alene med boliger eller med kombineret bolig og erhverv. Derimod blev byggeforenings- og rækkehuse, etagehusbebyggelser, indrettet til offentlige eller halvoftentlige formål, såsom sygehus, skoler, stiftelser etc., samt etagehuse indrettet til industri- eller lagerformål udeladt
- Bevaringsværdig etageboligbebyggelse defineret som ejendomme, der i atlæssene er tildelt høj bevaringsværdi, d.v.s. i bevaringskategori 1, 2 eller 3 fra den anvendte SAVE registreringsmetode, der opererer med i alt ni bevaringskategorier. Bevaringsværdien er et udtryk for en indbyrdes afvejning af elementer som arkitektonisk, kulturhistorisk og miljømæssig værdi, originalitet og tilstand
- Østerbro defineret som området i Bydelsatlas Østerbro (1992) med tilføjelse af Østervold-området fra Bydelsatlas Indre By/Christianshavn (1996), idet sidstnævnte kvarter med sine mange statelige herskabslejligheder, eksempelvis i Stockholmsgade, almindeligvis opfattes som indbegrebet af Østerbro. Området, der for Indre og Ydre Østerbros vedkommende følger kommuneplanens inddeling, er indtegnet i kortet side 5

De i alt 300 adresser, der faldt inden for definitionen – fordelt med to fra perioden 1850-1875, 111 fra 1876-1900, 157 fra 1901-25 og 30 fra 1926-30 - blev herefter udvendigt besigtiget, fotograferet og kort kommenteret og dernæst inddelt efter skønnet, arkitektonisk stil. Der opereredes med i alt 17 stilbegreber, der for overskuelighedens skyld kan reduceres til seks: senklassicisme (1 emne), historisme (224 emner i bl.a. nygotik, nyrenæssance, nybarok, nyrokoko, ”palæstil” og nationalromantik), jugendstil (6 emner), neobarok (14 emner), neoklassicisme (56 emner) samt modernisme (2 emner). En helt skarp skelnen mellem de enkelte stilarter er imidlertid vanskelig – i mange ejendomme ”lapper” stilarterne over hinanden, som det fremgår af billedmaterialet.

De første besigtigelser viste – naturligt nok, byggeperioden taget i betragtning - en tendens til overvægt af historicistiske ejendomme - især i herskabelig ”palæstil” - på Indre Østerbro, mens det senere bebyggede Ydre Østerbros kvartaler er præget af neoklassicismisk etagehusbyggeri.

Efter besigtigelserne opdeltes de bevaringsværdige etageejendomme i tre grupper; *ejendomme med oprindeligt udseende* (d.v.s. med oprindelige døre, porte,

---

²) Østerbro som defineret i bydelsatlas Østerbro og bydelsatlas Indre By/ Christianshavns Østervold Kvarter

balkoner, dekorationer, tage, skorstene og original overfladebehandling), *ejendomme med mindre ændringer* (d.v.s. nypudsede og/eller bemalede, med udskiftet tag og/eller nedtagne skorstene) og *ejendomme med omfattende ændringer* (d.v.s. med nye vinduer, døre eller porte og/eller nye butikker, der har ændret murhullerne).

Blandt de 138 *ejendommene med oprindeligt udseende* udvalgte til slut en række mulige fredningsemner, baseret på de kriterier, som Skov- og Naturstyrelsen sædvanligvis opstiller i forbindelse med bygningsfredninger, og udvalgt så de forskellige stilbegreber så vidt muligt er ”dækket ind”.

De i alt ni udvalgte ejendomme, hvoraf adskillige strakte sig over to eller flere adresser, blev i vinteren/foråret 2000 besigtiget såvel ud- som indvendigt af Skov- og Naturstyrelsen, tillige med to andre, efter styrelsens opfattelse interessante Østerbroejendomme med høj bevaringsværdi, som indkom undervejs som private henvendelser til styrelsen. De syv ejendomme, som den arkitektstuderende havde fundet frem til gennem den arkitekturhistoriske litteratur, var på nær en enkelt ejendom – der var angivet med middel bevaringsværdi i bydelsatlasset – alle at finde blandt de udvalgte ejendomme og blev derfor besigtiget på denne baggrund.

Foruden de naturlige begrænsninger p.g.a. gennemgangens geografiske og tidsmæssige indsnævring er metodens svaghed, at det af kommune- og bydelsatlæssene anvendte SAVE-system tenderer til at bedømme ejendommenes bevaringskategori ud fra en arkitektonisk synsvinkel, idet vurderingerne baseres på en udvendig besigtigelse. For også at tilgodese det kulturhistoriske aspekt forespurgte Skov- og Naturstyrelsen derfor Københavns Byhistoriske Museum om et bud på kulturhistorisk interessant etageboligbebyggelse fra perioden 1850-1930 på Østerbro. Resultatet heraf var i alt syv større og mindre ejendomme, af disse var to ejendomme ”gengangere” fra styrelsens egen ”emnegruppe”. Af de resterende fem ejendomme udvalgte efter en udvendig besigtigelse og et møde mellem Skov- og Naturstyrelsen og Bymuseet endeligt to ejendomme, hvoraf den ene har høj bevaringsværdi i bydelsatlasset, den anden middel.

De i alt 13 ejendomme/tvillingeejendomme – fordelt med ni emner udvalgt af Skov- og Naturstyrelsen, to fremsendt som private oplæg og to udvalgt af Københavns Bymuseum - er alle kort beskrevet i denne rapport, som Skov- og Naturstyrelsen har forelagt Det særlige Bygningssyn.

Som det fremgår af den alfabetiske oversigt – bagest i rapporten - over de fredede etagehuskomplekser i Københavns Kommune fra perioden 1850-1930 er der i dag fredet en enkelt etageboligbebyggelse på Østerbro, nemlig Anton Rosens trefløjede ”Vibensgård”, Østerbrogade 158-160, opført 1905. Af kommunens øvrige fredede etagehusbyggeri fra perioden er hovedparten beliggende i Indre By og er - bortset fra de store komplekser omkring Frederikskirken og Søtorvet – især opført som senklassicistisk byggeri fra perioden 1850-1880.

HISTORISK RIDS OVER ØSTERBROS ETAGEHUSBYGGERI

Frem til 1852 var København som bekendt afgrænset af volde og voldgrave, bag hvilke det stadig stigende befolkningstal medførte et stadig tættere og højere byggeri. Af forsvarsmæssige hensyn måtte der på arealet udenfor voldene – d.v.s. ud til de fastlagte demarkationslinier ved Jagtvej/ Falkoner Allé - ikke opføres permanent, grundmuret byggeri. Området udenfor byens Øster Port, der lå omtrent, hvor Østerport Station ligger i dag, fremstod derfor frem til midten af 1800-tallet som en romantisk, landlig idyl, domineret af et par kirkegårde og en række lystejeendomme. Heraf er de mest kendte Justinenborg med Classens Have - der efter ejendommens ødelæggelsen under kamphandlinger med de engelske tropper i 1807 henlå som et malerisk vildnis - samt det senere nedrevne Rosendal, beliggende for enden af Sortedams Sø ud til den nuværende Østerbrogade.

Da militæret i 1852 fulgte folkeopinionen og opgav København som befæstning for derefter at overlade voldene og det udenfor liggende, brede demarkationsterræn til kommunen, besluttede man efter nogen diskussion, at arealerne skulle udbygges til nye boligkvarterer for den overbefolkede bys beboere. Modstandernes mere visionære ønsker om at bevare de grønne voldarealer som et sammenhængende, rekreativt område omkring byen blev imødegået med et kompromis, hvor spredte partier af fæstningsterrænet blev bevaret i Østre Anlæg, Ørstedsparken, Botanisk Have og Tivoli.

Efter frigivelsen af demarkationsterrænet opførtes den første bebyggelse, hvor forbindelsen med byen var bedst og afstanden dertil kortest, nemlig omkring udfaldsvejene gennem Nørreport og Vesterport. Siden fulgte området udenfor Østerport efter, men i et lidt langsommere tempo. Øster Port blev som den sidste af Københavns porte nedrevet i 1858, og Rosenvænget ved det tidligere landsted Rosendal blev som noget af det første på Østerbro udstykket til landets ældste - og fortsat eksisterende - villakvarter. I 1867 blev den sidste demarkationslinie syd for Søerne ophævet, og der blev vedtaget en bebyggelsesplan, eller snarere en vej- og kloakplan, for demarkationsterrænet. Planen omfattede en udvidelse af de eksisterende veje Østerbrogade (omdøbt fra Øster Stenbro), Farimagsgade og Classensgade og en fastlæggelse af forløbet for de nye veje, Øster Søgade, Stockholmsgade og Kristianiagade.

Det var imidlertid først i forbindelse med byggeboommet i København i 1870'erne og første halvdel af 1880'erne, hvor mange flyttede til hovedstaden, at Østerbro påbegyndte sin egentlige byudvikling. Således blev Trianglen bebygget 1886-90, i 1890 blev hovedfærdselsåren ned til kysten eller havnen, Nordre Frihavsgade, anlagt, i 1893 Østbanegade og i 1895 den udvidede Strandboulevard. Samtidig opførtes og anlagdes en række af bydelens væsentligste "fixpunkter", som vi kender den dag i dag: i 1878 Østerbros første kirke, Skt. Jakobs Kirke, i 1897 Østerbro Banegård (Østerport Station) med Kystbanen, i 1878 Østre Gasværk, i 1901 Østre Elektricitetsværk, og fra omkring 1904 den offentlige Fælledpark på Københavns tidligere græsningsarealer.

I samme periode begyndte industrialiseringen af Østerbro. Kryolitfabrikken ved de gamle kalkbrænderier mod nord åbnede således i 1859, i samme område anlagdes i 1866 Philip Heymanns svineslagteri og August Neuberts bomulds-

væveri, og længere mod nord - udenfor kommunegrænsen, startede Tuborg Fabrikker i 1873. Det blev imidlertid havnebyggeriet, som for alvor satte udviklingen i gang: I 1884 besluttede man at opføre en Nordhavn og sidenhen en Frihavn, som indviedes i 1894, efter at store opfyldninger havde ændret kystliniens oprindelige, bløde forløb til et stort og moderne havneområde, der adskiltes fra byen ved den nyligt anlagte jernbanedæmning.

Byggeriet af egentlige etageboligbebyggelser begyndte ligeledes så småt omkring 1860, men tog først for alvor fat i 1880'erne. De tidligste udstykninger m.h.p. etageboligbyggeri gennemførtes således i det forhenværende Classens Have og Classens Vænge, kort derefter fulgte planlægningen af karréerne med mindre boliger til havnearbejderne omkring Århusgade og Kalkbrænderivej. Der blev ikke lagt en helhedsplan for bydelen, i stedet benyttede man sig af de få ældre vejlinier og lagde så gade til gade - gerne i retning af havnen - i den takt grundejerne var villige til at udstykke og bygge. Indbyggertallet på Østerbro steg i samme periode fra 650 omkring 1800 til 13.000 i 1880 og 66.000 i 1906.

I forhold til de øvrige broer i det tidligere demarkationsterræn - Nørrebro og Vesterbro - var Østerbros problem - da industrialisering, indvandring og storbyggeri tog fat i anden halvdel af 1800-tallet - at det lå længere væk fra den gamle by og derved "kom sent i gang". Den sene udbygning blev dog på mange måder Østerbros fordel. Hvor meget af byggeriet på Nørrebro og Vesterbro blev opført i spekulativt øjemed efter byggeloven af 1856's mindstestandard - ofte som fem og seks etagers ejendomme med kælderbeboelse - så satte den nye bygningslov fra 1889 krav om bl.a. bredere gader, friareal på halvdelen af byggegrunden, et minimumsareal for værelserne, der alle skulle have mindst ét vindue til det fri, og forbød endvidere de hidtil så populære korridorejendomme med ét-værelses lejligheder, idet der fra alle lejligheder nu skulle være direkte adgang til to trapper. Dertil kom de generelt forbedrede forhold på arbejds- og boligmarkedet med stigende arbejds lønninger og faldende huslejer, som medførte, at den gennemsnitlige boligstørrelse i almindelighed begyndte at stige i slutningen af 1880'erne.

Et andet aspekt var, at Københavns Kommune ved udbygningen af Østerbro øjnede muligheden for at konkurrere med bl.a. Frederiksberg og den nærliggende Gentofte Kommune om, med store, gode lejligheder at tiltrække det bedre borgerskab med stabile indkomster. Således synes der fra starten at have været en fremherskende idé om at, Østerbro skulle udvikles som et såkaldt "pæner" kvarter og ikke som de hårdt udnyttede, øvrige brokvarterer. Illustreret Tidendes præsenterede i forbindelse med udstykningen af Rosenvænget således bydelen Østerbro i 1863 i meget flatterende vendinger: "...her kan der aldrig blive tale om at henlægge forlystelsessteder eller ølhaller eller hvad der hører til Vesterbros privilegier; her kan man ikke tænke på at bygge kaserner, beregnet på snese af små familier, Nørrebros privilegium. Her er landligt, smukt og roligt".

Sammenlagt blev resultatet, at Østerbro generelt fik en højere bebyggelsesstandard med flere store og færre små lejligheder på knap så hårdt udnyttede grunde, sammenlignet med de øvrige brokvarterer. Et typisk eksempel på Østerbros herskabelige etageboligbebyggelse er det såkaldte "ambassadekvarter" på Gla-

cisarelet udenfor Kassellets voldgrav, i dag Stockholmsgade/Trondhjemsgade/Kristianiagade m.v.. Efter at kommunen i 1893 havde overtaget arealet fra militæret og ladet det planere og hæve – så udsigten over Øresund blev optimal - blev området bebygget med eksklusivt etagehusbyggeri, hovedsageligt i perioden 1899-1910. Først ”Glacispalæet” på hjørnet af Østbanegade og Oslo Plads og kort derefter Det Plessenske Palæ, nu ”Domus Medica”. Det herskabelige etageboligbyggeri spredte sig videre ud på Østerbro - især op langs Østerbrogade - og bredte sig i enklaver i bydelen, eksempelvis omkring Skt. Jacobs Plads. At Østerbro imidlertid ikke alene var tiltænkt det velstående borgerskab, men også skulle fungere som ”bagland” for byens nye store havn med boliger til havnens og industriens arbejdere, vidner imidlertid de mange mere beskedne etageboligbebyggelser med mindre lejligheder i bl.a. Århusgade og Viborggade, om.

ETAGEHUSBYGGERIETS STILISTISKE UDVIKLING

Stilistisk følger etageboligbebyggelsen på Østerbro samtidens øvrige, arkitektoniske moder, der frem til første verdenskrig kendetegnes ved en individualisme uden sidestykke blandt bygherrerne, der sædvanligvis var private, som opførte med udlejning for sigte. Historicismen med dens mange forskellige stilarter er som i resten af det københavnske etagebyggeri fremherskende frem til især tiden omkring 1900. Dels i form af den renæssanceinspirerede, herholdtske murstensarkitektur (som den med lidt god vilje kan opleves i *Marsstalsgade 22 fra 1898*), dels i den mere overlæssede og pompøse, meldalske eklekticisme med stuk, spir og tårne, som især kendes fra de fredede ejendomskomplekser omkring Frederikskirken og Søtorvet, men også fra ejendomme langs Østerbrogade. Enhver byggede som han lystede, og arkitekterne anvendtes alene som en slags dekoratører til at tegne ejendommenes facader, der behandledes uafhængigt af husenes planer og konstruktioner, som håndværksmestrene i stedet tog sig af. Grundpriserne var relativt høje og gaderne dyre at anlægge, og det var derfor vigtigt for forrentningen at få den kortest mulige facadelængde til hver ejendom. Det førte til de kendte boligtyper med et par stuer – hvoraf mindst én skulle være på to fag – mod gaden, trappe og spisestue mod gården og de øvrige rum i det tilhørende sidehus med adgang fra en lang, mørk korridor. Hen mod 1900 undergik byggeriet en teknisk udvikling, som også kom til at sætte sit præg på etagebyggeriet. Gårdretiraderne erstattedes af vandclosetter, helst inde i lejlighederne, men i mindre lejligheder indrettet på køkkentrappen til brug for flere lejere som i ejendommen *Ryesgade 116-118 (1902)*. Endvidere indførtes kogegassen, hvorved skorstensanlæggene simplificeredes, og skorstenene forsvandt fra køkkenerne.

Efter 1900 fortsatte man med at boltre sig i diverse, historiske stilarter med stort anlagte ejendommen i pompøs ”palæstil” - nyrenæssance, nybarok og nyrokoko - såsom *Trondhjemsgade 13-15 (1907)*, *Østbanegade 19-21 (1902)* og *Stavangergade 4-6 (1902)*, men med den forskel, at man nu – ud fra et voksende ønske om bedre byggeri, der ikke blot var ”ren facade” – lod arkitekterne varetage udformningen af såvel facader som de bagvedliggende etageplaner. Omkring 1900 opstod imidlertid – som en reaktion mod 1800-tallets stilforvirring - ønsket om en tilbagevenden til det nordiske. Resultatet blev en særlig, såkaldt nationalromantisk arkitektur, gerne udført i rød blankmur med maleri-

ske, ofte overflødige, bygningsdetaljer i form af karnapper, kviste, tårne og bindingsværk, som det ses i eksempelvis *Strandboulevarden 35 (1902)*. Trangen til det maleriske videreudvikledes i den engelsk påvirkede, neobarokke stil med asymmetrisk anlagte anlæg i røde eller gule mursten med hvidt træværk, småsprossede ruder og rigt modulerede facader med frem- og tilbagespring, karnapper, indbyggede altaner og fantasifuldt varierede gavle og kviste, bl.a. Ulrik Plesners allerede fredede "Åhuse" på Åboulevarden og Henning Hansens "Kanslerhus" (1919). I sidstnævnte – der opførtes af kommunen som en sammenhængende storkarré - spores samtidig en tydelig interesse for ejendommens helhedskaraktér i modsætning til tidligere, da boligbyggeriet oftest opstod ved privat initiativ, og der i regelen kun byggedes en "opgang" ad gangen, ofte individuelt udformet uden hensyn til sammenhængen med gadens øvrige huse. Jugendstilen eller Art-nouveau'ens impulser fra det øvrige Europa satte sig kun sporadiske spor i København - et af byens få jugendhuse er således Langeland-Mathiesens *Østbanegade 11 (1905)*, mens *Sortedam Dosseringen 95 (1902)* har svage referencer til den nogenlunde samtidige, men mere kantede art deco stil.

Fra omkring 1915 vandt neoklassicismen indpas og medførte indenfor etageboligbyggeriet en langt mere stram og enkel arkitektur, rensat for tidligere tiders dekorative detaljer. De forgangne årtiers mere opløste og levende hustyper med kviste, altaner og karnapper forsvandt til fordel for enkle, strenge husblokke, der afgrænsede præcist definerede gaderum med glatte facader og gennemført ensartede fagdelinger. Gennembruddet blev Poul Baumanns Struensegadebebyggelse fra 1918-20, senere fulgte ejendomme som Carl Petersens "*Ved Classens Have*" (1924), som udmærket illustrerer samtidens lidt nedladende betegnelse om denne slags byggeri; "kilometerstil".

Neoklassicismens fremgang i Danmark faldt endvidere sammen med et voksende offentligt engagement i etagehusbyggeriet. Hvor det frem til første verdenskrig i overvejende grad havde været private bygherrer der varetog byggeriet af etagehusene med udlejning for øje, blev det fra første verdenskrig, og især i den såkaldte "stasboligfundsperiode" fra 1918-22, det offentlige, der måtte holde boligbyggeriet i gang. De stærkt stigende priser under krigen havde efterhånden standset alt boligbyggeri i Danmark, og den samtidige befolkningsvækst medførte en bolignød, som det offentlige søgte at afhjælpe ved at sætte et betydeligt boligbyggeri i gang, dels ved direkte støtte, dels ved ydelse af store lån. Det statslige og kommunale tilskud til byggerierne medførte en kraftlig offentlig regulering af nybyggeriet, hvilket fik stor betydning for etagehusbyggeriets udformning. Mest almindelig blev storkarréen med randbebyggelse omkring en åben gård eller have, som man kunne tillade at lade være ubebygget, dels fordi grundprisen som forudsætning for statslånet blev holdt nede på førkrigniveau, dels fordi den almindelige udbredelse af centralvarmen medførte, at brændekældrene frigjordes til oplagsplads, så gårdene kunne befris for cykler, skaldebøtter osv. Kay Fiskers allerede fredede "Hornbækhus" (1920) – hvor opholdsrummene alle er vendt mod den grønne gård - er det første eksempel herpå. Carl Petersen gik i "*Ved Classens Have*" (1924) et skridt videre og udelod den sydlige karréfløj for at åbne helt op til det centrale haveanlæg - og orienterede samtidig alle dagligstuer efter solen, d.v.s. mod syd og vest - mens Henning Hansen i "*Solgården*" (1929) blot udelod karréens sydvestlige hjørne, og "krængede" ejendommen indad og – i modsætning til Carl

Petersens ejendom - lod alle indgange vende mod det centrale haveanlæg. Også i lejlighedernes indre ses væsentlige ændringer. Godt nok kunne man boltre sig på større arealer end ved det tidligere etageboligbyggeri, men de voksende byggepriser medførte behov for en simplificering – og dermed billiggørelse - af selve byggeriet. Bl.a. ved en forenkling af planløsningerne med et minimalt gangareal og regelmæssigt formede rum, placeret på hver sin side af en gennemgående hovedskillevæg som i *"Ved Classens Have"*. Forenklingen afspejler samtidig de ændrede levevilkår. Det huslige arbejde, og hjælpen hertil, indskrænktes i denne periode og selskabeligheden fik en mere enkel og intim form, hvilket ses i lejlighedernes planer. Mange familier, der førhen holdt en eller flere piger (eks. i en af lejlighederne i *"Gefion & Gylfe"*, hvor man husede syv tjenestepiger) klarede sig nu helt uden fast hjælp og de førhen obligatoriske pigeværelser bag køkkenet forsvandt sammen med de lange korridorer. Et helt andet boligideal, væk fra det herskabelige, gjorde nu sit indtog og pegede frem mod den funktionalistiske arkitekturs forenklede udtryk og arbejdsbesparende planløsninger og indretninger.

KORT OVER ØSTERBROS UDVIKLING

Østerbro 1855, hvor den begyndende byudvikling ses. Det overordnede vejnet – Blegdamsvej, Nørre Allé, Øster Allé, Jagtvej og Østerbrogade er anlagt og der er opført villaer i kvarteret omkring Rosenvængets Allé. (Kilde: Bydelsatlas Østerbro).

Østerbro 1915. Der er nu sket en kraftig byudvikling på Østerbro- store arealer øst for Østerbrogade er bebygget, voldområderne er sløjfet, Østbanegade og jernbanen er anlagt, Idrætsparken er etableret, og langs kysten har man på store opfyldninger opført Københavns Frihavn. (Kilde: Bydelsatlas Østerbro)

OVERSIGT OVER UDVALGTE, BESIGTIGEDE ETAGEHUSE PÅ ØSTERBRO OG DEL AF INDRE BY

Oluf Palmesgade 4

1890

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen.

Ejendommen, beliggende i en lille sidegade til Dag Hammerskjölds Allé, har en T-formet grundplan med et syv fag bredt, fem-etages forhus og et lige så højt, to fag bredt sidehus.

Symmetrisk udformet facade i rød blankmur, udført i et tidstypisk, klassicerende formsprog med rustikeret underetage, kraftig hovedgesims, forkrøppede vinduesindfatninger og hovedgesims med tandsnit. Sadeltaget, der har fire store, nyere tagkviste, er tækket med nyere eternitskifer. Ejendommens midtstillede, originale udgangsdør med to grønmalede fløjede er bibeholdt, desuden hovedparten af de oprindelige Dannebrogsvinduer med grønmalede rammer, dog udskiftet til termovinduer på 3. sal til venstre, 4. sal til højre og i tagkvistene.

Gårdside i gul blankstensmur med gulmalet underetage, rødmalede bagdøre og de oprindelige, seksrammede vinduer med rødmalet træværk, dog udskiftet til termovinduer i de ovennævnte lejligheder.

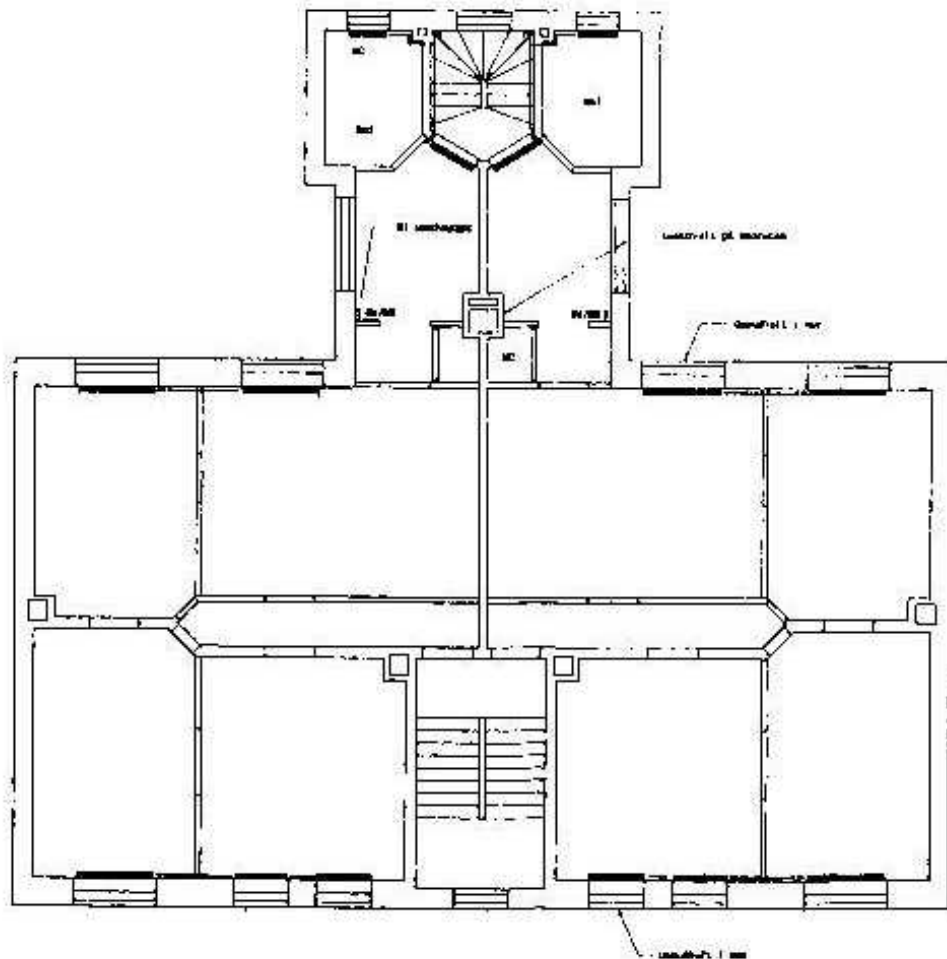
Ingen egentlig foyer, men beskedent trapperum med malede vægge, linoleumsklædte trin og oprindeligt rækværk med drejede, gråmalede balustre og håndlister/mægler i mørkt træ.

På hver etage to lejligheder med originale indgangsdøre, dog mange med blændede glasfyldninger. De i alt 12 lejligheder er udformet som en spejlvending af hinanden med en kort korridor, hvorfra der er adgang til dagligstue og kabinet mod gaden og spisestue og soveværelse mod gården. Fra spisestuen er der endvidere adgang til køkken og bagvedliggende spisekammer i sidehuset. I flere af lejemålene er spisestuen imidlertid opdelt i et ekstra soveværelse (uden gennemgang) og endnu en lille korridor og flere steder er køkken og spisekammer sammenlagt til ét rum.

Sammenfattende er ejendommen et udmærket eksempel på Østerbros ældre etagehusbyggeri, dog er der gennemført ændringer i plandisposition og udskiftet til termovinduer i flere lejligheder.

Facade

Plan over førstesalen, 1995

Marstalsgade 22

1898

Ejendommen, der har middel bevaringsværdi i bydelsatlas Østerbro, er udvalgt som muligt fredningsemne af Københavns Bymuseum.

Ejendommen er i fem fag i fem etager samt kælder og har facade i rød blankmur samt tagpapklædt sadeltag. Formsproget er yderst enkelt, væsentligste udsmykning er en kraftig cordongesims og en kraftig sålbænkgesims under øverste vinduesrække. Gesimserne brydes på palladiansk vis af trappeopgangens rundbuede vinduesstik. Ejendommens tofløjede indgangsdør i rødmalet træ med glas er formentlig udskiftet i ældre tid, vinduerne er overalt de originale vinduer med et sprosseløst midtvindue, flankeret af i alt fire mindre vinduer, alle med brunmalede rammer og karme. I de to yderste vinduesgaf har man dog udskiftet vinduernes midterste ramme med en oplukkelige ramme med kitfals. I ejendommens ene kælderlejemål ligger en glarmester med ældre facadeskiltning i rødt glas. Det andet kælderlejemål er i dag indrettet til fyrrum.

Gårdsiden er i gul blankstensmur med vandrette røde teglstensbånd. Oprindelige vinduer i gråmalede rammer og karme, men ny, rødmalet port og ny, gråmalet dør til køkkentrappen.

I det indre er trapperummet ganske enkelt udformet uden en egentlig foyer. Trappen har linoleumsklædte trin, grønmalede vægpaneler og det oprindelige rækværk med drejede, grønmalede træbalustre og håndlister i mørkt træ.

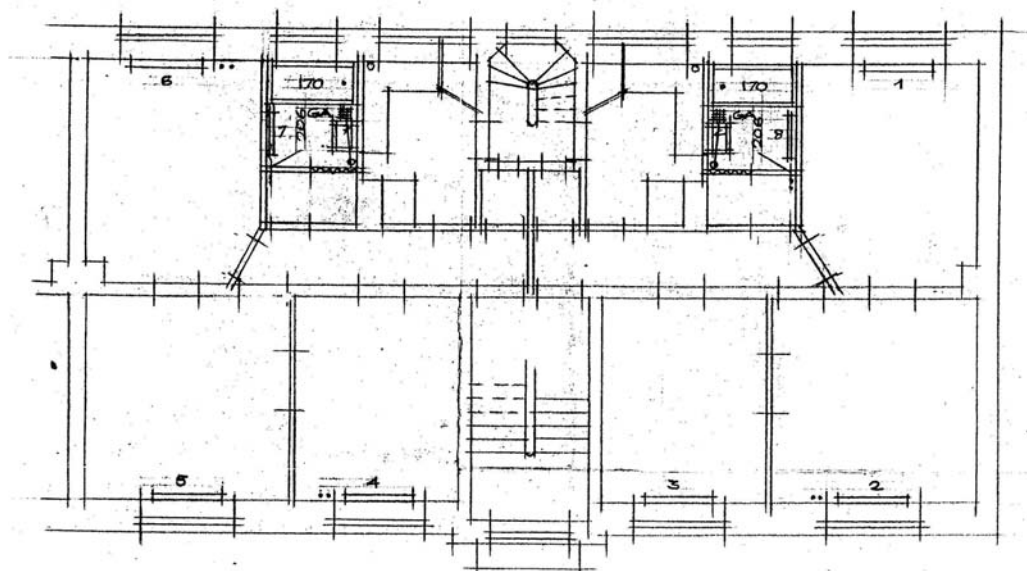
På hver etage er to lejligheder, alle med de originale, grønmalede indgangsdøre med fyldninger. De to lejligheder er udformet spejlvendt med en gennemgående hovedskillevæg og efter ejerens oplysninger alle med en intakt grundplan. Fra en kort korridor er der adgang til stuer en suite mod gaden og mod gården til køkken og soveværelse og derimellem, antagelig i det tidligere pigekammer, et nyindrettet badeværelse, i den besigtigede lejlighed med nedsænket loft. Lejligheder er efter sigende bevaret med deres oprindelige udstyr – bræddegulve, fyldningsdøre og stuklofter, men med moderniserede køkken- og baderum.

Sammenfattende er ejendommen et forholdsvis velbevaret eksempel på Østerbros mere ydmyge etagehusbyggeri med mindre lejligheder.

Facade

Plan over førstesalen, udateret

Østbanegade 19 & 21, ”Gefion og Gylfe”

1902 af Philip Smidth

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen.

Fireetages, næsten spejlvendte hjørneejendomme, forbundet ved loggialignende portparti tværs over Mandalsgade. Hver med fem fag mod Østbanegade, et affaset hjørnefag med karnapper og fem, hhv. tre fag mod hhv. Stavangergade og Fridtjof Nansens Plads.

Facader i rød blankstensmur med kælder og stueetage beklædt med ru granitkvadre, gesimser og bånd af granit og beton. Taget teglhængt med sortglaserede tagsten og i nr. 21 med flere nye ovenlysvinduer. Nationalromantisk formsprog med adskillige gavlkviste, pyntet med pinakler m.m., og rigdom af tårne, karnapper og tagkviste, ligesom portbygningens centrale tårnspir og tage inddækket med irrede kobberplader. Begge ejendomme har oprindelige, tofløjede indgangsdøre i lakeret træ med dørindfatning af kraftige kvadre. Hovedsageligt de oprindelige med seks, hvidmalede rammer, dog termovinduer i kælderen og flere af kvistene.

Gårdsider i gul blankstensmur med sålbænksfriser af røde teglsten og pudset, refendfuget kælder og stueetage. Oprindelige vinduer i grønmalede rammer. Nyligt udskiftede altaner, placeret i forbindelse med de enkelte lejligheders entréer.

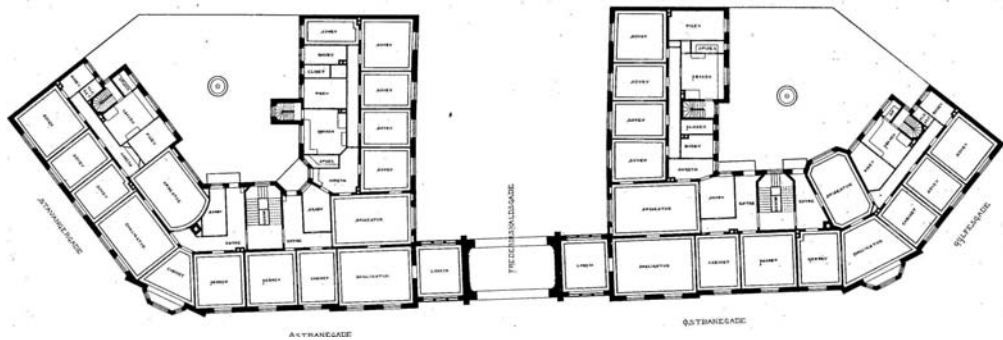
Foyer'er med stuklofter, sort/hvide stengulve, vægge med malede panelfelter og svingdøre i mørkt, lakeret træ, herskabeligt udformede trapperum med høje vægpaneler af mørkt træ. Trapper med drejede, hvidmalede balustre og håndlister af mørkt træ, oprindelige elevatorer i durchsichten, adskilt fra trappen ved dekorativt, hvidlakeret jerngitter.

På hver etage to lejligheder med monumentale, renæssance-inspirerede hoveddøre i mørkt træ. Store lejligheder (420 kvm) med dagligstue, herreværelse og kabinet mod Østbanegade, en række soveværelser mod sidegaderne og spise-stue, køkken, bad og pigeværelse mod gårdene. Forholdsvis intakte i planerne, dog ses ændringer i skillevæggens placering, bl.a. ved sammenlægning af soveværelser og stuer. Fine stuklofter, originale vægpaneler, parket- og bræddegulve, malede fyldningsdøre, foruden, at flere anretterum og køkkener er bevaret med oprindeligt snedkerinventar.

Sammenfattende er ”Gefion & Gylfe” en markant og herskabelig etageboligbebyggelse i Østerbros ”ambassadekvarter”, omend der bl.a. er etableret nye ovenlysvinduer og i et par lejligheder gennemført ændringer af de oprindelige planløsninger.

Facader mod Østbanegade

Plan over førstesalen, 1900

Strandboulevarden 35

1902 af Eugen Jørgensen

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen.

Markant, fem etages hjørnehus med fem fag mod Strandboulevarden, et affaset hjørnefag og fire fag mod Næstvedgade. Desuden syv fag bredt sidehus mod syd. Facader i rød blankmur med stueetage af cementstøbte kvadersten. Nationalromantisk formsprog – røde mure med lyse, fortløbende bånd, maleriske karnapper og rigt artikulerede tagprofil med ottekantet hjørnetårn og to gavlkviste med dekorativt, udkraget bindingsværk. Taget tækket med sortglaserede tagsten. Oprindelig indgangsdør i umalet træ og hovedsagelig originale vinduer i hvidmalede rammer og i karnapperne klare, blyindfattede ruder. Gårdsiden i gul blankstensmur, originale vinduer i hvidmalede rammer. Dog ny tagterrasse ved den sydlige loftslejlighed.

Foyer med terrazzogulv, vægge i foyer og trapperum med hvidmalede vægpåner, sribet velourtapet og svingdøre i poleret, mørkt træ. På hver trappeafsats originale vinduer med farvede, blyindfattede ruder med fuglemotiver. Hvidmalede hoveddøre.

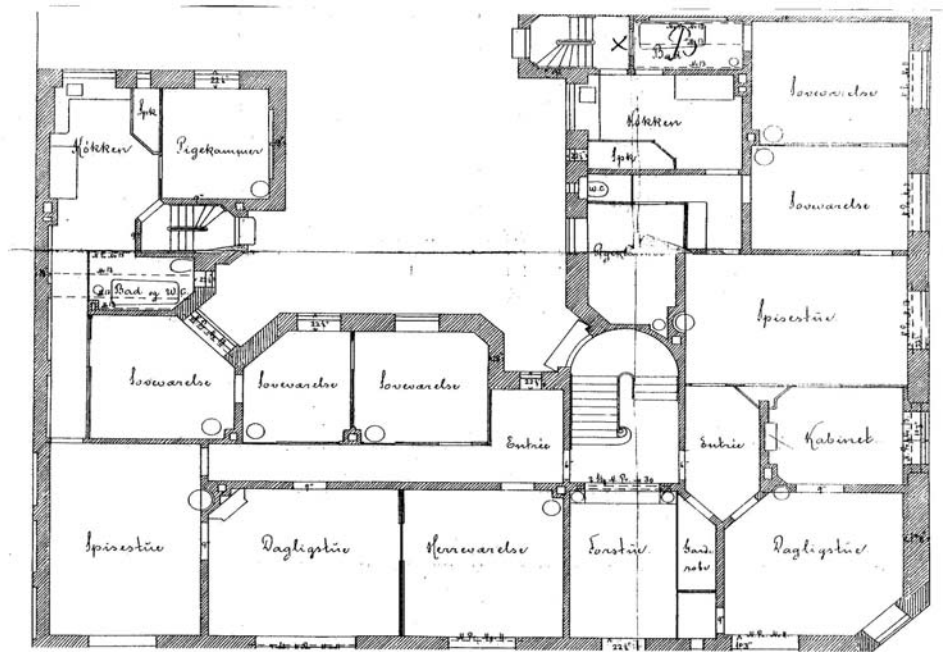
To typer af lejligheder, typisk med dagligstue, spisestue og herreværelse en suite til gaden, soveværelser mod gården, køkken, bad og pigekammer i sidehus. Lejlighederne forholdsvis intakte i såvel grundplan som overflader - oprindelige bræddegulve, fine stuklofter og hvidmalede fyldningsdøre.

Sydlig loftslejlighed nyindrettet med tagterrasse og et par Veluxvinduer mod gaden, den nordlige velbevaret med ottekantet tårnværelse med hvælvet loft, ådrede fyldningsdøre og kamin.

Sammenfattende er ejendommen som et vel vedligeholdt eksempel på Østerbros herskabelige etagehusbyggeri i malerisk, nationalromantisk stil.

Facade mod Strandboulevarden

Plan over førstesalen, 1901

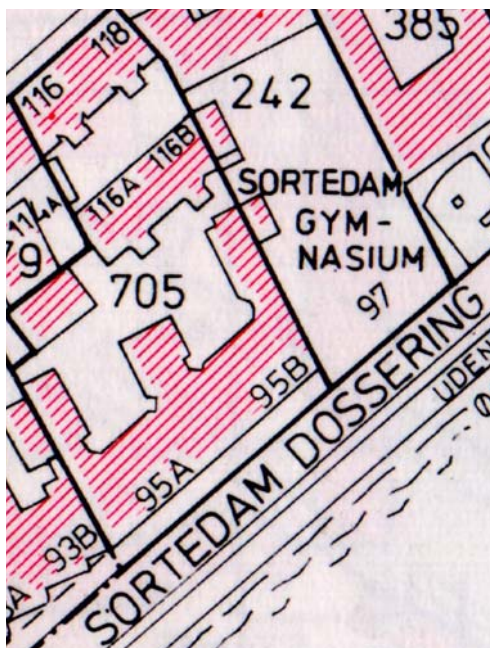
Sortedam Dossering 93 A og 95A/Ryesgade 116 og 118, 116 A og 116B

1902 af A. Bertelsen

Ejendommen, der har hhv. høj/middel bevaringsværdi i bydelsatlasen, er udpeget som muligt fredningsemne af Københavns Bymuseum.

Ejendomskomplekset består af to opgange mod Sortedamssøen med tre tilhørende, korte sidehuse samt to opgange mod Ryesgade og bag dette et fritliggende baghus med to opgange (116 A og B).

Ejendommen mod søen er udformet som en sammenhængende, spejlvendt tvillingeejendom med to opgange. I alt ni fag i fem etager med facade i rød blankmur og underetage beklædt med granitkvadre. Taget er teglhængt med sortglaserede tagsten og har ældre tagkviste samt en centralt placeret frontispice med relief. Formsproget i den symmetrisk udformede facade er en historicistisk stilblending med nybarokke træk, kombineret med en begyndende jugend, der især kommer til udtryk i de to originale indgangsdøre med rundt glughul og opsprossede overvinduer og i den dekorative udsmykning af de to sidestillede karnapfag og altanernes betonrækværk af varieret udformning. Foruden de oprindelige indgangsdøre i lyst, lakeret træ har ejendommen bevaret de originale fire- og seksrammede vinduer med hvidmalet træværk, dog udskiftet til termovinduer i samtlige karnapfagenes vinduer.

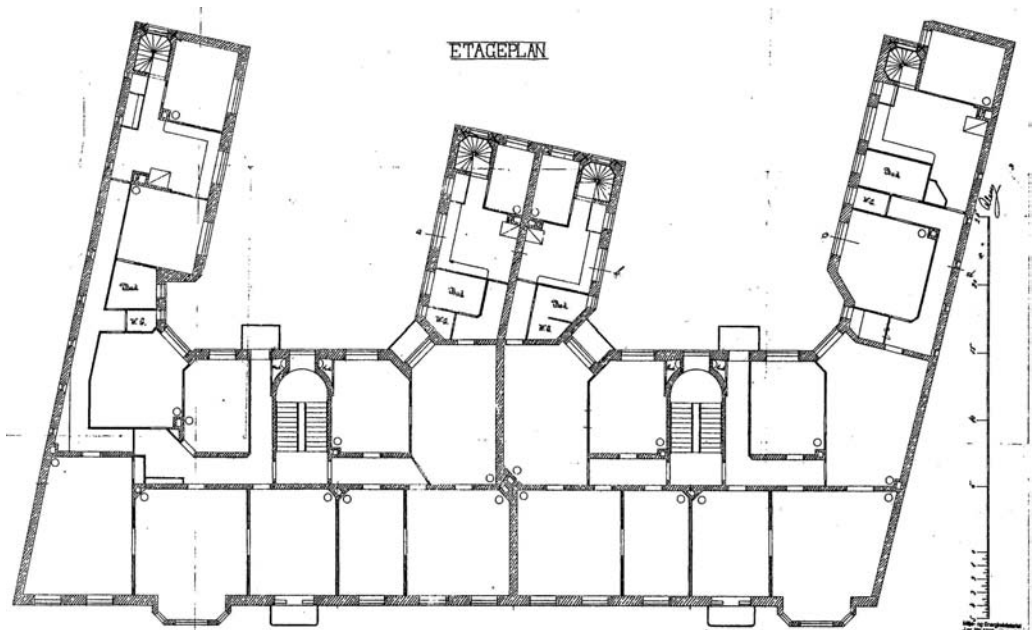
Gårdsiden er i gul blankstensmur med dekorative, røde dobbeltbånd og pudset, gulmalet stueetage. Original, gråmalet fløjport og originale fire- og seksrammede vinduer med hvidmalet træværk.

Fra fine portrum har man adgang til de herskabeligt indrettede trapperum med stuklofter og høje vægpaneler er der adgang til selve trapperummene, ligeledes med malede vægpaneler og de oprindelige rækværk med malede sprosser og håndlister i mørkt træ.

Gennem originale fyldningsdøre i mørkt, lakeret træ er der adgang til lejlighederne, fordelt med to på hver etage. De herskabelige lejligheder er efter administrators oplysninger forholdsvis intakte i deres grundplan med et par stuer mod søerne, spisestue og soveværelse mod gården og i sidehuset børneværelse, bad, køkken og pigekammer. Lejlighederne er bevaret med stuklofter, fyldningsdøre, vægpaneler og parket- og bræddegulve.

Sortdam Dosserring 95 A og 95 B, facade

Plan over førstesalen, 1902

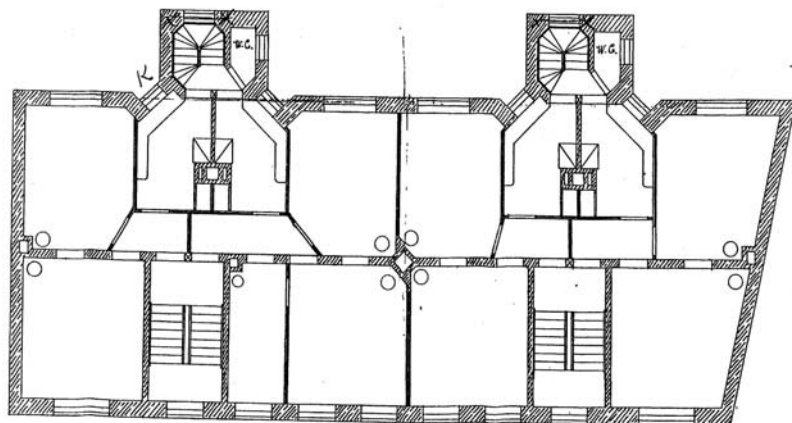
Ejendommen mod Rymsgade består ligeledes af to opgange, ligeledes i fem etager og ni fag, om end grunden her er væsentlig smallere end mod søen. Den helt enkle facade i rød blankmur smykkes kun af cordongesims, hovedgesims og to sålbænkgesimser. Skifertækket sadeltag, to ældre indgangsdøre og overalt originale Dannebrogsvinduer, sidefagene dog accentueret ved bredere, femdelte vinduer. I underetagen butik med nyere facade af hvide mosaikstifter.

Trappeopgangene er enkelt udformede med malede vægge, linoleumsklædte trin og rækværk med drejede balustre og håndlister af mørkt træ.

Lejlighederne, der oprindeligt var fordelt med to på hver etage, er nyligt sammenlagt to og to ved gennembrud i korridoren. Lejlighederne har oprindeligt haft stue mod gaden, soveværelse og køkken mod gården. Toilettet er fortsat placeret på køkkentrappen, og deltes således før lejlighedssammenlægning af to lejemål.

Rymsgade 116-118, facade

Plan over førstesalen, 1902

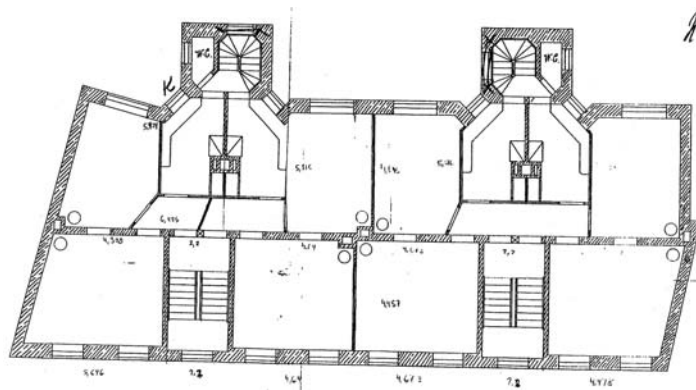

Det fritliggende baghus er i ti fag i fem etager med facader i gul blankstensmur med dekorative, røde bånd og gulmalet stueetage. Skifertækket heltag, oprindelige indgangsdøre med fyldninger og glas, originale fire- og seksrammede vinduer med hvidmalet træværk.

Trappeopgangene og lejlighederne er ifølge administrator lig forhusets, og lejlighederne er er ligeledes sammenlagt, men har fortsat toilet på køkkentrappen.

Baghuset set fra søerne

Plan over førstesalen, 1902

Sammenfattende er ejendommen et kulturhistorisk interessant eksempel på, hvorledes samme bygherre og samme arkitekt på en meget dyb grund formåede at skabe to stilistisk, plan- og udstyrmæssigt vidt forskellige etageboligbebyggelser, beregnet på to socialt set vidt forskellige grupper af lejere, men der er gennemførte væsentlige ændringer, bl.a. isætning af termovinduer i karnapfagene mod søen og sammenlægning af lejlighederne i forhuset og baghuset mod Ryesgade.

Østbanegade 11/ Trondhjems Plads 2, "Glacisgaarden"

1904 af Aage Langeland-Mathiesen

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen.

Fireetages hjørnehus med syv fag mod Østbanegade, et affaset hjørnefag og fire fag mod Trondhjemsplads. Udformet i karakteristisk "Wiener-jugend" inspireret formsprog med dekorative, halvrunde frontoner og altaner med slyngede smedjersornamenter. Facaderne nypudsede i lys beige kalkmørtel. Heltaget, udstyret med en række oprindelige kviste, mod gaden teglhængt med sortglaserede tagsten, mod gården skifertækket. Vinduer hovedsageligt de oprindelige med hvidmalede rammer og sålbænke i skifer. Dog termovinduer på 3. sal mod Østbanegade og i lejlighedens tilhørende altandør mod Trondhjems Plads samt det ene, ovale frontonvindue. Original, tofløjet hoveddør med "svunget" jugendinspireret overvindue.

Gårdside i gul blankstensmur med rustikeret, gråpudset stueetage. Oprindelige vinduer, dog termovinduer på 3. sal mod Østbanegade. Bankealtaner med rustangreb i betonens bærende jernbjælker.

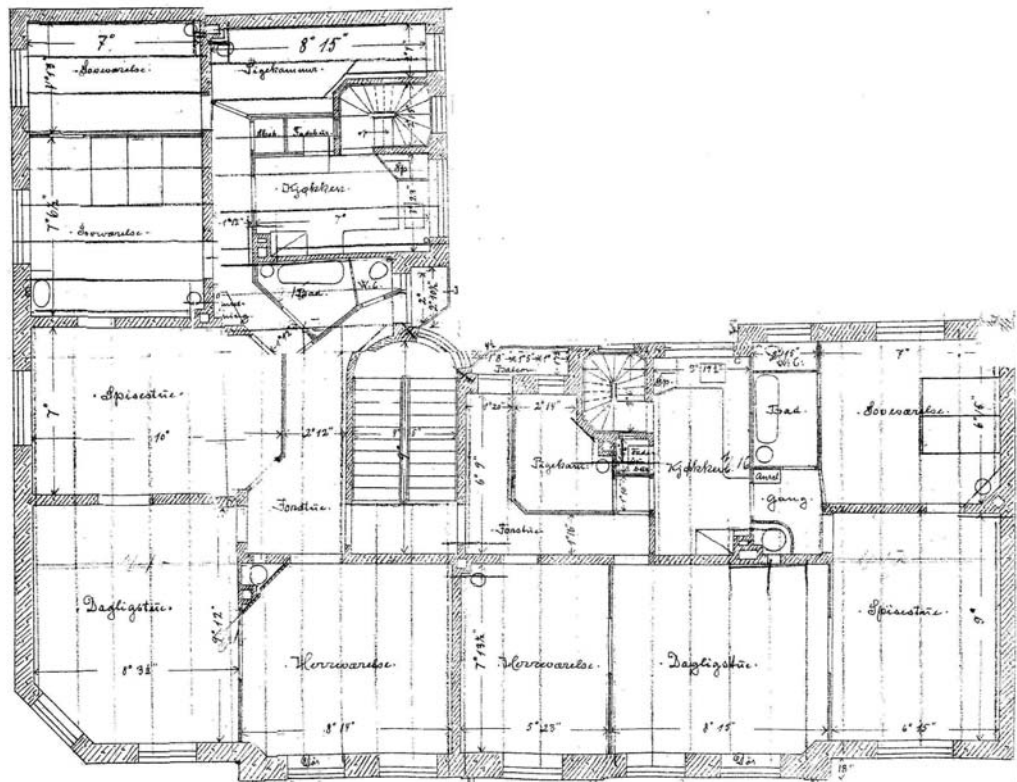
Foyer med tøndehvælvet stukloft, florale stukrelieffer og marmortrappe, tofløjet svingdør i mørkpoleret træ med messingbeslag. Trapperum med elegant, halvcirkulær afslutning mod gården, hvidmalede vægpaneler og gult/turkise vægfelt. På hver afsats farvede, blyindfattede ruder med dekorative mønstre. Trappe med hvidmalede, drejede jernsprosser og håndlister i mørkt, lakeret træ.

På hver etage to lejligheder med ådret hoveddør i marmoreret indfatning. I alt ti lejligheder, alle med forholdsvis intakte grundplaner i to variationer med hhv. 4½ og 5½ værelse, størst mod pladsen. Begge med forstuer, forbundet med korridor, og herfra er der adgang til dagligstue, spisestue og herreværelse mod gaden, soveværelser, køkken, bad og pigeværelse mod gården. Lejlighederne hovedsageligt bevaret med oprindelige bræddegulve, klassicistiske stuklofter, originale, hvidmalede fyldningsdøre, lysningspaneler og i mange stuer de oprindelige, hvide kakkelovne.

Sammenfattende er ejendommen et en af Københavns få jugendhuse, dog er der gennemført meget uheldige udskiftninger til termovinduer i ejendommens øvre etager.

Facade mod Østbanegade

Plan over førstesalen, 1903

Stavangergade 4 og 6

1902 og 1907 af Philip Smidth.

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen. Nr. 6 desuden indsendt som privat fredningsforslag.

Fireetages tvillingeejendom med 15 fag – opbygget som to spejlvendte facader – mod Stavangergade, tre fag i tårnlignende hjørnekarnap og fem fag mod Kristianiagade samt to fire fags sidehuse mod nordvest og nordøst. Formsproget er historicistisk ”Rosenborgstil” med røde blankstensmure, lyse bånd og -vinduesstik, høje gavlkviste med pinakler samt spir over hjørnefagets tårnlignende karnap. Tag med sortglaserede tagsten, tårnspar og småkviste tækkede med irrede kobberplader. Tvillingeporten med originale, tofløjede porte i mørkt træ, indfattet af en fælles pragtportal i nyrenæssance stil. Overalt oprindelige palævinduer med hvidmalede rammer og småsprossede ruder. Butik med nyere, storrammede butiksvinduer i hjørnefagets kælder.

Gårdside i gul blankmur med pudset, refendfuget underetage, oprindelige vinduer og køkkendøre. Asfalteret gårdrum med fælles stald/garagebygning.

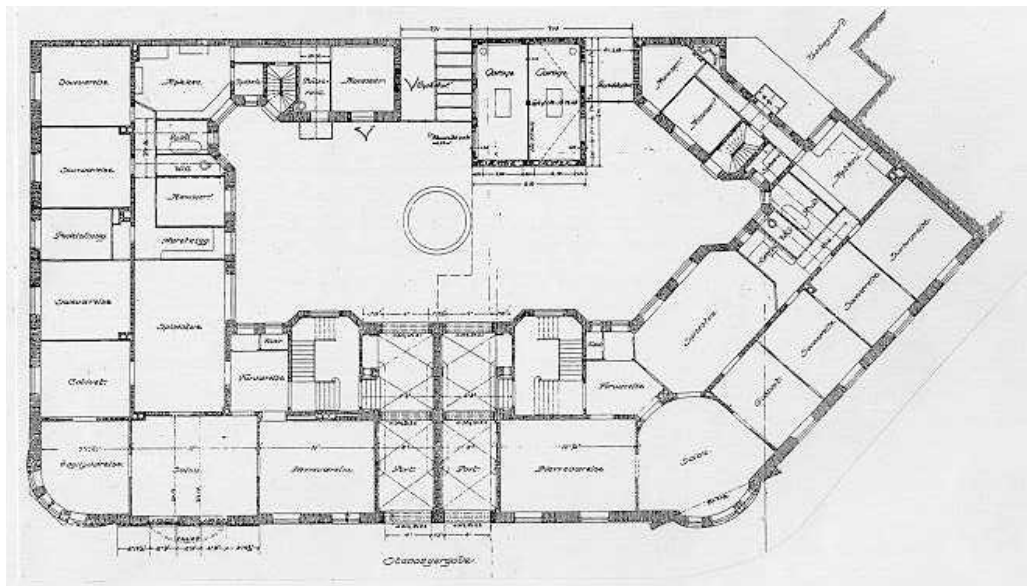
Fint dekorerede portrum med stuksmykkede ribbehælv, pilastre og sorte granit-søjler, tofløjede svingdøre med fyldninger og facetslebne glas. Herskabelige trapperum med hvidmalede vægpaneler og pompøse, tofløjede hoveddøre. I nr. 6 er der i 1930’erne etableret en elevator i durchsichten

Hver etage rummer én meget stor lejlighed (knap 500 kvm), hovedsageligt med de oprindelige planløsninger bibeholdt med stor ”salon”, herreværelse, dagligstue, kabinet og tre soveværelser mod gaden, stor spisestue, køkken og bad mod gården og pigekamre i sidehusene. Overalt oprindelige, hvidmalede eller ådrede fyldningsdøre, heraf flere skydedøre, og i lejlighedernes spisestuer døre med pragtportaler, fine, originale stuklofter og mange steder de oprindelige gulve; parketgulve (i enkelte lejligheder ”sribede”) i opholdsrummene og bræddegulve i de sekundære rum.

Sammenfattende er tvillingeejendommen et udmærket eksempel på Østerbros herskabelige etageboligbebyggelse, dog er der etableret elevator i durchsichten i nr. 6 og endvidere sammenlagt flere stuer i lejlighederne i samme opgangs anden og tredje sal.

Hjørnet mod Kristianiagade/ Stvangergade

Plan over stueetagen, 1918

Trondhjemsgade 13 og 15

1907

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen. Desuden indsendt som privat fredningsforslag.

Herskabelig dobbelt hjørneejendom, som danner samtidig den nordlige ”ende” i etagehusbebyggelse på Trondhjemsgades vestside, som visuelt opfattes som en sammenhængende helhed, symmetrisk opbygget omkring bagsiden af Gotfred Tvedes Plessenske Palæ, i dag Domus Medica. Fire etager høj med 11 fag mod Trondhjemsgade, fem fag i det affasede hjørne og et enkelt fag mod Stavangergade.

Formsproget er solid nybarok med røde blankmursfacader, vertikalt accentueret ved midtrisalitter med trekantede og halvrunde frontispicer med dekorative båndslang og muslingeornamenter. To oprindelige indgangsdøre i mørkt træ, begge indfattet i sandstensportaler. Originale palævinduer med hvidmalede rammer i profilerede indfatninger, midtrisalitternes vinduer desuden kronet af segmentfrontoner. Forholdsvist stejlt heltag med originale, sortglaserede tegl, oprindelige skorstene og kvistvinduerne. Kviste og frontispicer tækkede med irrede kobberplader.

Gårdside i gule blanksten med pudset, refendfuget underetage, hvidmalet cordongesims samt to enkle bånd af røde teglsten. Oprindelige palævinduer og oprindelige bagdøre i hvidmalet træ.

Foyer med originale, dekorerede gulvfliser på gulvet, malet navnetavle og dobbelte fløjdøre i mørkt lakeret træ, trapperum med hvidmalede paneler med felter af ældre, overmalet tapet. Oprindelige hoveddøre i mørkt lakeret træ overalt, dog har man i nr. 15 blændet hovedparten af de ekstra hoveddøre, der på hver etage muliggjorde en egen indgang til lejlighedens selvstændige kontor.

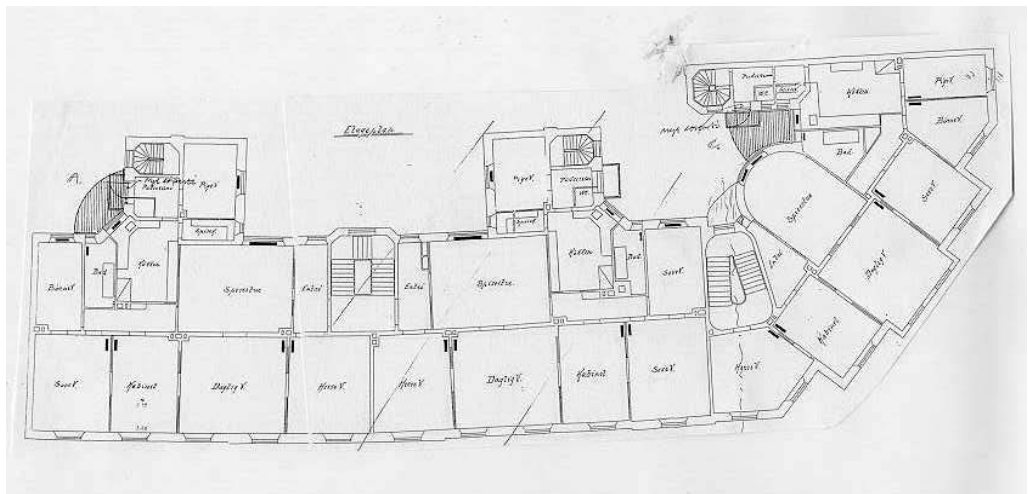
Lejlighederne, to spejlvendte på hver etage i nr. 13, én på hver i nr. 15, har typisk dagligstue, herreværelse, kabinet og soveværelse mod gaden, forstue, spisestue, køkken, bad og børne-/gæsteværelse mod gården og i ét fag brede sidehus bag køkkenerne toilet og pigeværelse. Originale, hvidmalede fyldningsdøre, stuklofter og mange steder de oprindelige ege- og bøgeparketgulve i opholdsrummene og bræddegulve i de sekundære rum. I enkelte lejligheder ses nyere parketgulve, endvidere er de tres teur i en enkelt lejlighed sammenlagt til én stor stue uden stukloft.

Loftsetagen bevaret med vaskerum og pigeværelser.

Sammenfattende er ejendommen et vel vedligeholdt eksempel på Østerbros herskabelige etagehusbebyggelse, men markerer sig ikke væsentlig blandt ambassadekvarterets etageboligbebyggelse, foruden at man i flere af lejlighederne i nr. 15 har sammenlagt stuerne.

Hjørnefacade

Plan over førstesalen med planlagte altaner, 1999

**Serridslevsvej 4-10/ Jagtvej 200/ Kanslergade 2-8/ Ove Rodes Plads 1,
Borgmester Jensens Allé 2, ”Kanslerhus”**
1920 af Henning Hansen

Indsendt som privat fredningsforslag. Høj bevaringsværdi.

Ejendommen, der opførtes for Københavns Kommune og bl.a. beboedes af statsminister Thorvald Stauning under ”Kanslergadeforliget ” i 1933, udgør en hel karré af L-lignende form, opdelt i to gårde ved et tværgående sidehus.

Ejendommen er i tre etager, foruden en fjerde loftsetage i det teglhængte, røde mansardtag. Formsproget er neobarokt, således er de røde blankstensfacader tilført variation og reliefvirkning ved meget karakteristiske markeringer af indgangsdørene, der i risalitagtige fremspring indrammes af lyst pudsede hjørnekvadere, karnapfag og kolossalpilastre samt indbyggede altaner, der understreger relieffekten. Ejendommen har overalt de originale, rundbuede, blå- og gråmalede porte, de originale indgangsdøre – der dels ses som lakerede trædøre med fyldninger, dels glasdøre med fine, svungne sprosser – samt overalt de originale, firerammede vinduer med småsprossede ruder i hvidmalede rammer og karme og do. Forsatsvinduer.

Trappeopgangene, der veksler lidt i størrelse og form er rummelige og herskabelige med terrazzogulve , malet navnetavle og glasfløjdøre i foyeren og trapperum med linoleumsklædte trin, svagt grønmalede vægge og det oprindelige rækværk med profilerede sprosser og håndlister i lakeret træ.

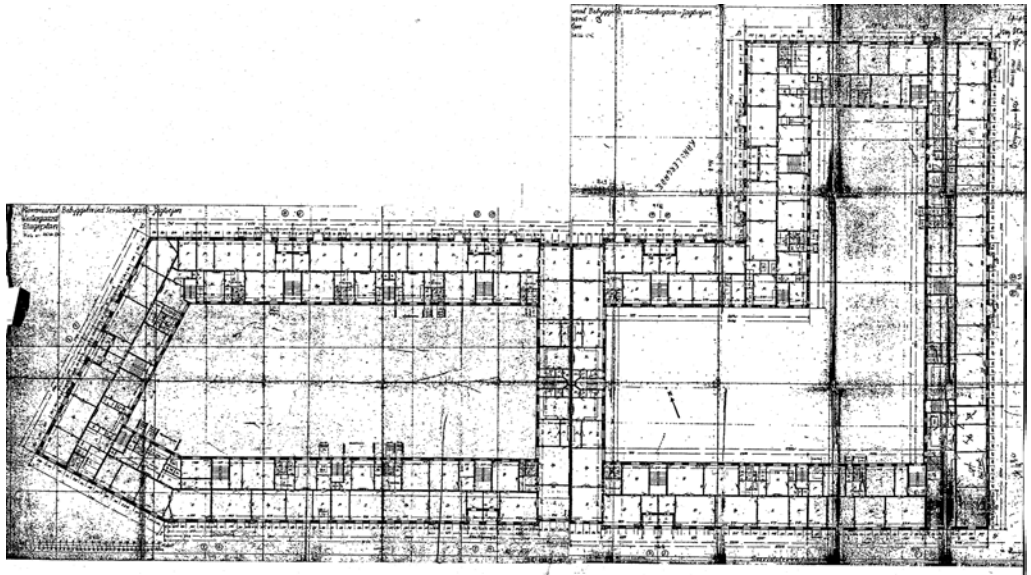
På hver etage er der gennem de originale fyldningsdøre i lakeret egetræ adgang til to lejligheder, der i størrelse veksler fra 140-220 kvm. Lejlighederne, der efter sigende hovedsageligt er meget velbevarede er typisk indrettet med en række stuer og en lille, indbygget altan mod gaden, og soveværelser, køkken, pigeværelse og bad mod gården. Korridorarealet er tydeligvis minimeret mest muligt. Lejlighederne har de oprindelige parket- og bræddegulve, fine stuklofter og overalt de originale fyldningsdøre. I enkelte lejligheder er køkkenets spisekammer inddraget i det nuværende køkken.

Sammenfattende er ejendommen et vel vedligeholdt eksempel på Østerbros etagehusbyggeri i neobarok stil og samtidig en fin repræsentant for Københavns Kommunes mere herskabelige storkarrébebyggelse.

Hjørnet Kanslergade/ Jagtvej

Plan, 1920

Classensgade 52-68, Livjærgade 14-22, Strandboulevarden 5-9, Arendalsgade 2-8, "Ved Classens Have"

1924-25 af Carl Petersen, Povl Baumann, Ole Falkentorp m.fl.

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen og tillige udpeget af Københavns Bymuseum.

Ejendommen er opført i en del af den tidligere Classenske Have, som spillede en væsentlig rolle under englændernes indtog i København i 1807, og udgør en hel karré mellem Classensgade, Livjærgade, Arendalsgade og Strandboulevarden. Består af tre fløje - en 90 fag lang hovedfacade mod Classensgade med en monumental, midtstillet port, gennem hvilken der er adgang til det bagvedliggende, offentlige parkanlæg som på de to øvrige sider "favnes" af sidefløje, mens bygningsanlægget er åbnet mod Arendalsgade mod syd.

Fem etager med delvis kælder, der optager det ret store terrænfald mod øst. Formsproget er meget enkel og stram nyklassicisme med røde blankstensmure, kun brudt af trappefagenes svage fremspring for hvert niende fag, desuden ret flade, røde valmtage med oprindelige skorstene og et kraftigt tagudhæng med tandsnitsgesims. Taktfast placerede, originale vinduer med fire, hvidmalede rammer med småsprossede ruder, originale indgangsdøre med små ruder i brunmalede rammer samt originale altaner, hovedsageligt placeret ind mod parken.

I alt 21 indgangsdøre, alle placeret ud til gaderne, veksler p.g.a. terrænfaldet i højde. Trapperummene, hvoraf seks er nyistandsatte/nymalede, er ret enkle med terrazzogulv i indgangspartiet, linoleumsklædte trin, oprindeligt rækværk med drejede, malede balustre og håndlister i mørkt, lakeret træ, malede vægge og på hver etage to eller tre lejligheder, alle med originale indgangsdøre med fyldninger og overvindue. De i alt 196 lejlighed veksler i størrelse fra 2 til 4, alle indrettet efter sollysets orientering med et par stuer mod syd eller vest, og værelser, køkken og bad mod nord. Enkelte lejligheder har flyttede skilleveje, men alle ændringer skal ifølge ejendommens vedtægter retableres ved opsigelse af lejemålet. Hovedparten af lejlighederne har efter sigende bevaret den oprindelige planløsning samt de originale brædegulve, fyldningsdøre og de enkle stuklofter.

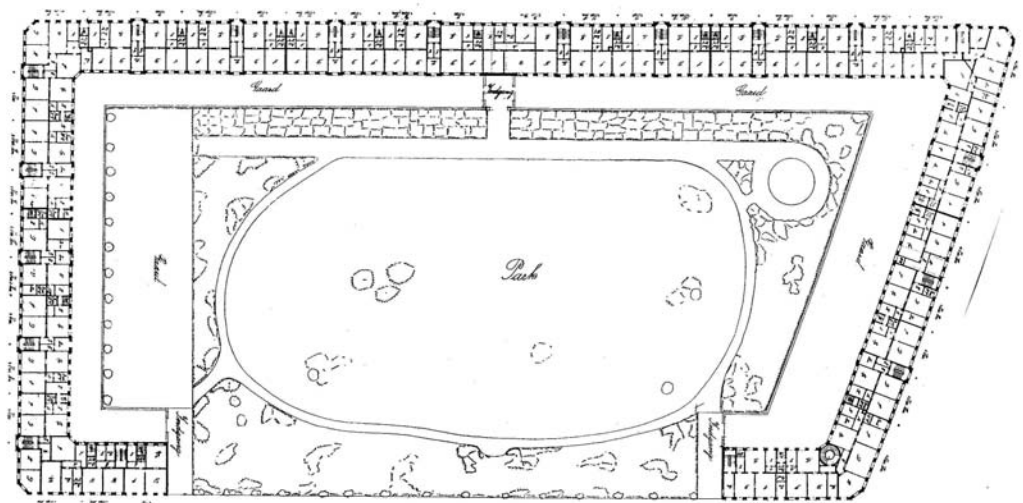
Af ejendommens oprindeligt 16 butiksljemål, alle med indgang fra gaderne i kælderen/ stueetagen, er kun 6 fortsat udlejet til forretning. To tidligere butikker er nu sammenlagt til ejendommens kontor.

"Gården" anlagt som offentlig park med grønne plæner, spredt, men velvoksen beplantning og i to af hjørnerne nyindrettet legeplads og asfalteret boldbane. Mellem ejendommen og parken ti meter bred, asfalteret "zone", udlagt som beboernes private gård og adskilt fra parken ved rød blankstensmur. I den østlige gård et oprindeligt garageanlæg med portindkørsel fra Strandboulevarden.

Sammenfattende er ejendommen et fint og markant eksempel på Østerbros neoklassicistiske etagehusbyggeri og på den kommunale storkarrébebyggelse.

Facade mod Classensgade

Plan over stueetagen, 1925

Gustav Adolfsgade 3-5, Sankt Jacobsgade 4-4A

1927

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen og tillige udpeget af Københavns Bymuseum.

Ejendommen er udformet over en højst uregelmæssig, trekantet grundplan i ”spidsen” af en karré med en hovedfacade med to opgange med i alt 22 fag mod Gustav Adolfsgade, et hjørnefag samt én opgang med i alt fem fag mod Sankt Jacobsgade. I fortsættelsen af de fem fag mod Skt. Jacobsgade ”lukkes” ejendommen ved en fritliggende, tre fag bred, treetages værksted-/beboelsesejendom, en lav, nyligt oppudset ”barak” med et par butikker, et overdækket indkørselsparti med røde træ søjler og imellem disse småbygninger høje mure i røde blanksten. Bag småbygningerne ligger et oprindeligt garageanlæg som sammen med ejendommens to fag brede sidehus opdeler gårdarealet i tre mindre gårde.

Røde blankmursfacader på granitsokkel, røde teglhængte tage, originale yderdøre i lakeret mahogni med facetslebet glas og overalt de originale fire- og seksrammede vinduer med småsprossede ruder i hvidmalede rammer. Formsproget er en blanding af neobarok – udtrykt i indgangsdørene og de frempringende karnapfag – og neoklassicisme, udtrykt i de enkle facaders taktfaste vinduesrytme og det kraftige tagudhæng med tandsnit.

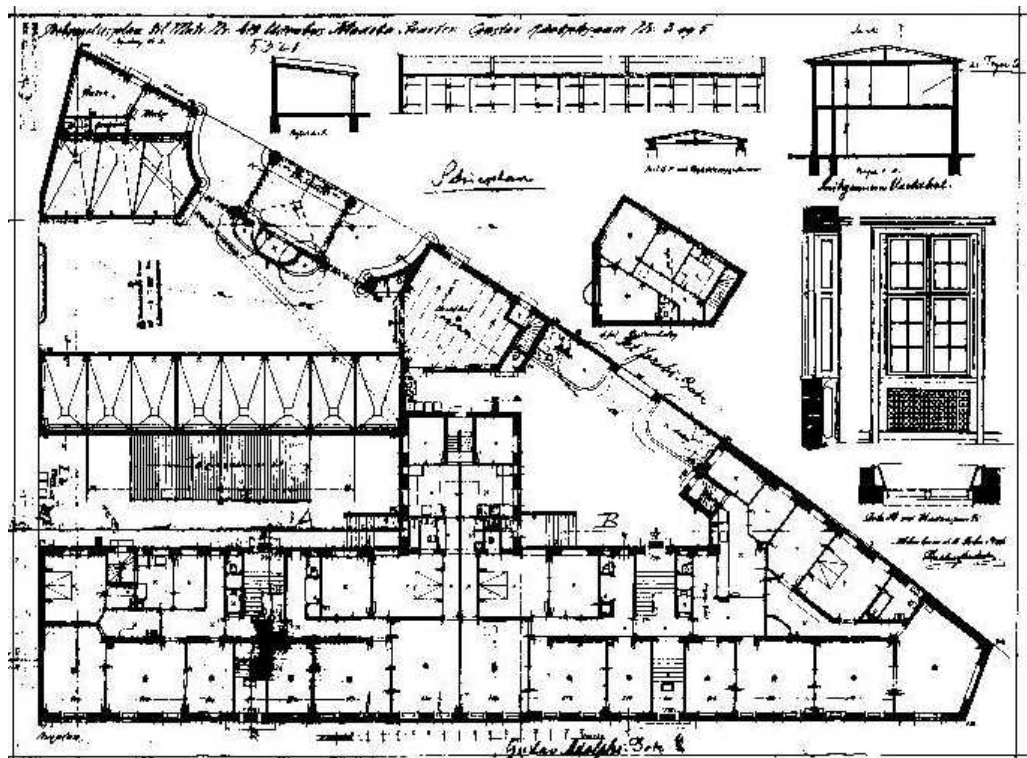
Trapperum med enkelt udstyrede, små foye’er med terrazzogulv, linoleumsklædte trappetrin, oprindeligt rækværk med drejede, hvidmalede balustre og håndlister af mørkt, lakeret træ, grønmalede vægge og overalt de oprindelige, hvidmalede entrédøre med fyldninger og glughul. Endvidere indbygget elevator.

Lejlighederne, der fordeler sig med to på hver etage, er alle store, herskabelige boliger, typisk indrettet med en længdegående korridor, hvorfra der er adgang til en række stuer mod gaden og mod gården soveværelser, køkken, bad og pigekammer. Hovedparten af lejlighederne har efter sigende bevaret deres oprindelige parket- og bræddegulve, fyldningsdøre og stuklofter, men mange har moderniserede køkken- og baderum.

Sammenfattende markerer ejendommen sig ikke – bortset fra sin spidse grundplan og den tidligere benzintank - blandt Østerbros øvrige, neoklassicistiske etagehusbyggeri fra perioden.

Hjørnet Gustav Adolfsgade/ Skt. Jacobsgade

Plan over stueetagen, 1926

Langøgade, Vejrogade, Ourøgade og Sankt Kjeldsgade, ”Solgården”

1930 af Henning Hansen

Udvalgt som muligt fredningsemne af Skov- og Naturstyrelsen.

Meget stor, firelænget, femetages karré med indre gårdhave på 90m x 60 m, som man får adgang til gennem opåbning i karréens sydvestlige hjørne, markeret ved to tårnagtige gavle. Røde blankstensfacader med dør- og vinduesindfateringer af kantstillede, gule teglsten. Valmtage med kraftige udhæng, oprindelig teglhængte med røde sten, nu tækkede med sorte betontagsten. Originale vinduer med småsprossede ruder i hvidmalede rammer og originale, grønmalede hoved- og kælderdøre. Eksempel på overgangen mellem klassicisme (de halvvalmede tage med store tagudhæng, de småsprossede vinduer) og funktionalismen (vinduerne trukket langt ud mod bygningshjørnerne). ”Solgården” blev som navnet antyder – planlagt under hensyn til sollyset. Foruden gårdhaven, der som noget nyt er åbnet op for solen mod sydvest, har næsten alle lejligheder altaner med sorte smedjernsbalustre mod gaden. Endvidere er syd- og vestfløjen trukket fem meter tilbage fra gadelinien m.h.p. sollys i stuelejlighederne, og der er foran lejlighederne anlagt små havestykker til gaden ovenpå de høje kældre.

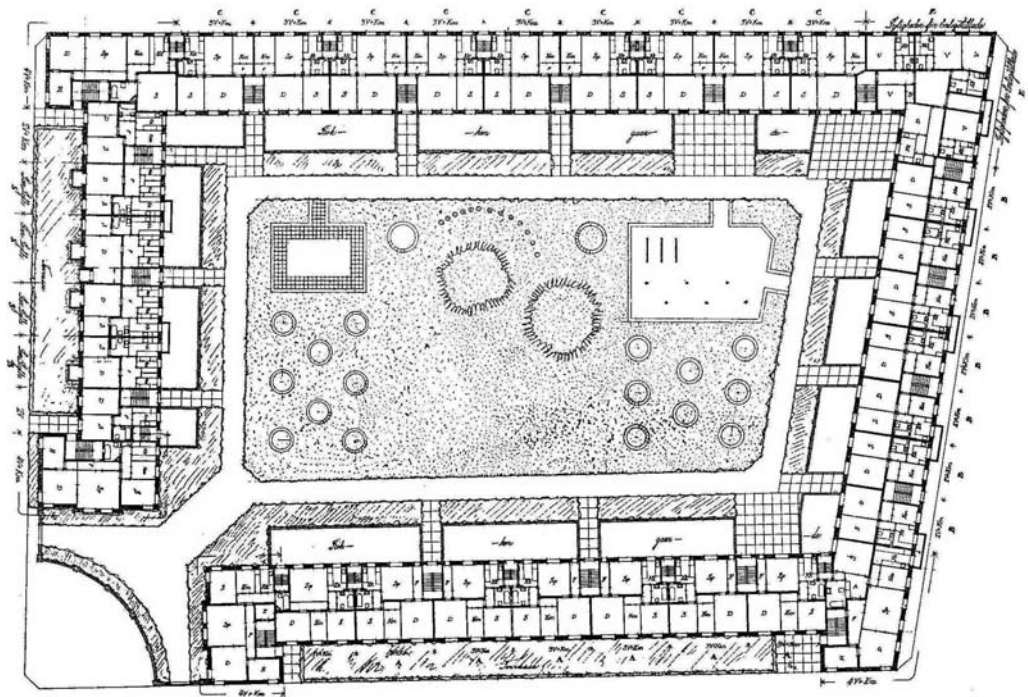
Med undtagelsen af fire hovedtrapper i ejendommens sker adgangen til trappeopgangene fra det fælles, indre haveanlæg, hvilket var noget helt nyt. Enkle trapperum med sorte, linoleumsklædte trin, oprindelige rækværk med hvidlakerede sprosser og sortmalede træ-håndlister, originale entrédøre i grønmalet træ og alle opgange udstyret med et maleri af Vilhelm Bjarke Petersen, forskellige i format, men med motiver relateret til solen. I alt 186 lejligheder, fordelt på otte forskellige størrelser, vekslende fra et til fire værelser med kammer, køkken og bad. Store lejligheder tiltænkt børnefamilier, og derved som noget nyt med flere børnekamre, små lejligheder tiltænkt ”Enligtstillede”. Ét værelse og to værelses lejlighederne alle placeret i karréens østfløj, hvor man for at spare plads har sløjftet køkkentrapperne og i stedet opført hovedtrapperne i brandsikker beton. Næsten alle lejligheder har efter sigende bevaret den oprindelige planløsning, desuden de originale, lyse bræddegulve, stuklofter med enkle tandsnit og fyldningsdøre.

Ejendommens ti butikker – med adgang fra både gade og gård – bevaret, flere dog ombygget/sammenlagt til bl.a. pizzeria og vaskeri. Haveanlægget – i størrelse som fodboldbane - blev oprindeligt anlagt af C. Th. Sørensen, heraf rester kun få elementer. I dag asfalteret kørevej omkring central plæne med spredt beplantning. Langs længernes gårdfacader er de tidlige køkkengårde sløjftet og erstattet af skure i trykimprægnerede brædder. Utzon Franks idé til et 5 meter stort, kvadratisk solur i glasmosaik aldrig realiseret.

Sammenfattende er ejendommen et markant eksempel på overgangen mellem neoklassicisme og funktionalisme, men ejendommens oprindelige tagsten er udskiftet med betontagsten.

Solgårdens opåbning mod sydvest

Plan over stuetagen, 1931

Strandvejen 16B - 16C/ Østerled 1 - 3/ Solvænget 2 - 4, "Østerled"

1928 af Louis Hygom

Indsendt som privat fredningsforslag. Høj bevaringsværdi.

Ejendommen, der er beliggende i den nordligste del af Østerbro, er én af tre karréer, opført af grosserer Harald Simonsen på de tidligere Svanemøllegrunde som en "præsenteret" etagehusbebyggelse, der dels skulle konkurrere med den nærliggende Gentofte Kommune om de velhavende lejere, dels skulle danne en passende "forgrund" for det eksklusive, bagvedliggende villakvarter ned mod Øresund.

Udformet som en solid, lidt bastant, firefløjet karré, hver fløj 12 fag bred og tre etager høj, foruden en lidt tilbagetrukket, "mansardagtig", fjerde etage med gennemgående balkon. Formsproget er stram og enkel neoklassicisme på overgangen til funktionalisme. Facader i gul blankstensmur med sålbænkgesimser af røde teglsten og en kraftig tandsnitsgesims mellem tredje og fjerde ("mansard-") etage. Forholdsvist lavt valmtag, belagt med grå teglsten. Originale, høje indgangsdøre i mørkt træ med fyldninger og overvinduer, indrammet af røde teglsten og originale, meget store, otte-rammede vinduer med hvidmalede rammer og karme. De store vinduesåbninger støttes af – effektivt rødmalede – jernstolper med altangitter, som p.g.a. af vandindtrængning imidlertid har medført sætningsskader i sålbænkenes teglsten og derfor trænger til udskiftning.

Gårdsiderne ligeledes i gul blankstensmur, originale, brunmalede fyldningsdøre og originale fire-rammede vinduer med hvidmalet træværk. Gården asfalteret, bortset fra et mindre haveanlæg.

Meget højloftede og rummelige trappeopgange - seks i alt – nøgternt udformede med linoleumsklædte gulve og trin, gulmalede vægge, glasdøre og det oprindelige rækværk med tynde jernsprosser og håndlister i lakeret træ.

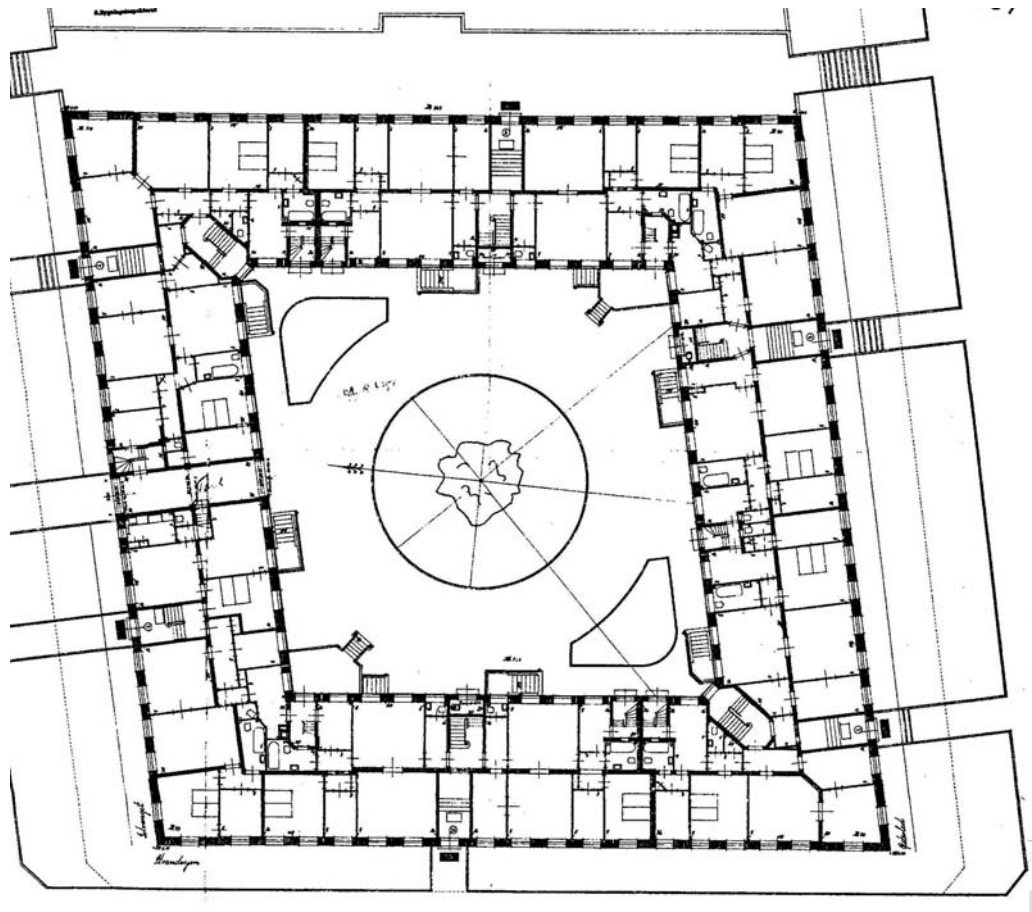
Fra hver etage er der - gennem de oprindelige, grønmalede hoveddøre med overvinduer – adgang til to lejligheder. De meget store, højloftede og lyse lejligheder – vinduerne går ned til kun 40 cm over gulvet - veksler lidt i form og størrelse og er tydeligvis planlagt med mindst muligt korridorareal. Lejlighederne har typisk to-fire stuer mod gaden, soveværelser, bad og køkken mod gården og er således ikke – som de lidt ældre karréer, Solgården og Ved Classens Have, orienteret efter sollyset. Lejlighederne er alle efter sigende forholdsvis velbevarede i planer og indretning med bl.a. de oprindelige parket- og bræddegulve, fyldningsdøre og de helt enkle stuklofter med trukne gesimser.

Sammenfattende er ejendommen et markant, monumentalt eksempel på den sene neoklassicisme, men ejendommens primære værdier – de karakteristiske facader – kunne eventuelt sikres ved en bevarende lokalplan.

Hjørnet Solvænget/Strandvejen

Plan over førstesalen, 1929

LITTERATURLISTE

Architectura nr. 12, 15 og 19

Buhl: "Socialt Boligbyggeri" (1941), "KAB 1920-45 (1945)

Engelmark: "Dansk Etageboligbyggeri 1850-1900", 1983

Faber: "Dansk Arkitektur", København 1977

Fisker m.fl.: "De københavnske boligtypers udvikling", Arkitekten 1936

Hartmann: "Byens Huse Byens plan" (1979)

Lund og Millech: "Danmarks Bygningskunst" (1963)

Madsen: "Østerbros Herligheder – en bydels identitet", Kbh. 1986

Millech: "Danske Arkitekturstrømninger 1850-1950" (1951)

Pedersen: "Fra Østerport til Trianglen", Kbh. 1994

Sestoft og Hegner Christensen: "Dansk Arkitektur 1, 1000-1960", Kbh. 1991

Seydner (red.): "Vor Tids Bolig", København u.å.

Theisen: "Billeder fra det nu forsvundne Østerbro", Lyngby 1984

Westerbeek Dahl: "Fra Svanemøllen til Tuborg", Kbh. 1996

Westerbeek Dahl: "Mellem Nordre Frihavsgade og Jagtvejen", Kbh. 1994

Willerslev: "Sådan boede vi", Kbh. 1979

"75 år med A/S Kalkværksgrundene"

